

BOŠNJAČKI PUBLICIST PREDSTAVLJA BOSANSKE FRANJEVCE KAO POBORNIKE CJELOVITE BiH

Faruk VELE, *Franjevci čuvari Bosne. Suputnici bosanske povijesti*. Sarajevo: Art Rabić, 2025., 269 str. džepnog formata.

Iz „Bilješke o autoru“ (str. 262-263) čitatelji mogu vidjeti da je rođen 1983., Fakultet političkih nauka završio u Sarajevu te od 2003. nastupa kao novinar u nekoliko tiskanih listova i radio postaja. S Akifom Agićem napisao je god. 2018. monografiju *Svjedoci zla* (480 str.) o zločinima čelnika Herceg Bosne nad Bošnjacima. Oženjen, otac troje djece. U „Zahvali“ (str. 264-266) zahvaljuje svojem glavnom franjevačkom sugovorniku fra Ivi Markoviću za suradnju te svojem profesoru Dini Abazoviću što ih je učio kako „religije mire i spajaju ljude“. Uz zahvalu vlastitoj majci Jasminki zahvaljuje i katolkinji Finki Ljubos za sve što su za njega učinile.

Dragan Bursać, profesor filozofije i sociologije u Banjoj Luci, zahvaljuje autoru što je ovom knjigom izvukao iz zaborava pozitivne priče bosanskih franjevaca „koji nam pričaju Bosnu, o Bosni, za Bosnu“ (str. 11). U podnaslovu „*Suputnici bosanske povijesti*“ autor ističe da preuzima izraz preminulog provincijala fra Petra Anđelovića. Knjiga sadržava intervju autora s trojicom

franjevačkih provincijala, jedanaest poglavlja u kojima daje riječ fra Ivi Markoviću, nekoliko zgoda u kojima franjevci pomažu ugroženim Bošnjacima te uslužnosti imama i njihovih vjernika katolicima u mjestima gdje su manjina. Autor je pokazao svoje zauzimanje za BiH kao društvenu i političku cjelinu i knjigom *Kako sačuvati Bosni – Politički testament akademika Muhameda Filipovića* (Sarajevo: Connectum, 2024.) Selman Selhanović objavio je recenziju te knjige intervjuja u *Preporodu* od 15. lipnja 2025., str. 42, te ju je toplo preporučio čitateljima.

1. Primjeri i izjave trojice provincijala

Prvi je fra Lovro Gavran, za kojeg autor navodi da je bio provincijal od 2009. do 2016., zatim provincijal fra Jozo Marinčić u predstavljanju Izjave za javnost sa zasjedanja kapitula 8. svibnja 2019. te provincijal fra Zdravko Dadić u Izjavama 2022. i 2023.

Prvoj Izjavi provincijala Gavrana od 23. travnja 2009. autor je dao naslov: „Vjerni Bogu, vjerni Bosni“ (str. 22-23). Napominjem da je fra Lovro prije izbora za provincijala djelovao kao svećenik među Albancima na Kosovu te da se nakon završetka ove službe opet vratio među Albance. Autor prenosi iz fra Lovrine nastupne izjave obećanje da će svoju službu vršiti u stoljetnom duhu svih franjevaca, a što se tiče

BiH, nada se da će “pametni, pošteni i ljudi vjerni Bogu naći dobre izlaze iz postojeće situacije” (str. 23). Opširni intervju s fra Lovrom autor je obavio 11. kolovoza 2009. i dao mu naslov: „Cijela Bosna i Hercegovina naša domovina” (str. 24-39). Na pitanje, na čemu trebamo graditi suživot i multietničku BiH, fra Lovro je odgovorio da iz vjere u jednoga Boga proizlazi prihvaćanje svakog čovjeka kao brata po Bogu. Oni koji ne osjećaju potrebu Boga, trebali bi poštovati ljudsko dostojanstvo i prirodna prava ljudi. Na pitanje kako gleda zadaću franjevaca u BiH, odgovorio je da je zadaća provincijala i drugih franjevca učvršćivati katoličko bratstvo, ali i pridonositi općem dobru svih ljudi. Snagom svoje redovničke karizme franjevci se trude biti vjerni Bogu i narodu zemlje u kojoj djeluju. Vjernost toj karizmi jača franjevce za vjernost svojem narodu. Na novinarovu primjedbu da franjevce poštuju i ljudi drugih vjerskih zajednica, provincijal je istaknuo uvjerenje subraće da ih služenje Bogu osvješćuje za služenje svim ljudima. Na divljenje novinara uspjesima franjevaca u Bosni, provincijal je odgovorio kako u svim vjerama i nacijama postoje plemeniti ljudi i oni mogu i trebaju boriti se da u svima prevladava ono što je dobro i plemenito.

Na novinarovu primjedbu kako se nadbiskup Puljić žali da Hrvati nakon Daytonu „cure iz BiH”, provincijal je uzvratilo kako se svi

trebamo boriti da nam ovdje bude dobro, a demokratski izabrani predstavnici Hrvata to ne čine: „Svi narodi i sve strukture vlasti u BiH ipak bi se sasvim ozbiljno trebale zapitati zašto mnogim ljudima ovdje nije dobro... Ja sam uvjeren da Hrvati u BiH neće postati manjina. Jer dok je Bosne, i Hrvati će u njoj biti konstitutivni narod” (str. 32). Na upit o maštanju nekih Hrvata da se uspostavi treći entitet provincijal je podsjetio kako je njihov kapitul naglasio da je cijela BiH njihova domovina te da bi sadašnju državu trebalo presložiti s velikom demokratskom decentralizacijom ili regionalizacijom. Na upit o otpisanosti Posavine od strane hrvatskih političara provincijal je odgovorio da se franjevci ne odriču Posavine te izrazio nadu da će budućnost biti bolja od prošlosti i sadašnjosti. Na konstataciju novinara da pesimisti najavljuju novi rat, provincijal je uzvratilo kako se čvrsto nada da se Bosna neće raspasti. Na pitanje o pozitivnoj ulozi vjerskih zajednica u BiH provincijal je odgovorio kako im je dužnost buditi nadu. Faruk Vele prisustvovao je 28. kolovoza 2009. susretu provincijala fra Lovre s novinarima prigodom hodočašća u Podmilačje (str. 154-155). Fra Lovro je tada istaknuo da je franjevcima važan povijesni naziv njihove provincije „Bosna Srebrena” po Srebrenici. Zato franjevci nastavljaju živjeti i djelovati vjerni Bogu i Bosni.

Autor žali što Poruka bosanskih franjevaca s kapitula god. 2019. pod vodstvom provincijala fra Joze Marinčića nije privukla mnogo pažnje javnosti. Iz nje je izvukao kao bitno: „Cjelovita BiH je najbolji životni okvir“ (str. 79-81). Žaleći što se zbog političkog i ekonomskog stanja u BiH mladi sve više sele, franjevci poručuju da oni ostaju uz svoj narod, vjeruju da je cjelovita BiH moguća te da je najbolji okvir za sve nas.

U razgovoru s novim provincijalom fra Zdravkom Dadićem 29. travnja 2022. novinar ga je predstavio, a provincijal je čitateljima zahvalio što otvorena srca gledaju na franjevce (str.118-124). Podsjetivši kako je fra Petar Anđelović bio provincijal u ratno vrijeme 1991. do 2000. novinar ga je upitao s kakvim programom on dolazi. „Moja će uloga biti da svjedočim da sam čovjek mira, susreta, pomirenja“. Podsjetivši na izvorno značenje riječi „fratar“, provincijal je istaknuo kako je njihova uloga biti braća svima, kako je BiH međunarodno priznata zemlja te kako se može tako urediti „da se svi osjećamo da je to uistinu naša domovina“. Kroz hrvatski narod u kojem obavljaju pastoralnu službu franjevci žele riječima i djelom govoriti o boljoj budućnosti ove zemlje. U novom razgovoru pred Uskrs 2023. provincijal je razradio smisao korizmenog obraćenja i vjere u Kristovo uskrsnuće (str. 131-137). To franjevce i druge katolike vodi

u zauzetije zalaganje za zajedničko dobro. Na novinarovo upozorenje da je međureligijski dijalog zastao, provincijal je priznao da se to dogodilo na institucionalnoj razni, ali osobni kontakti se nastavljaju: „Dijalog vodi onome što je za nas važno. A to je da smo svjesni da živimo u istoj kući i da će u toj kući biti lijepo u onoj mjeri u kojoj svi mi damo svoj doprinos.“ Novinar je napomenuo kako se neki glasno zalažu za podjelu BiH, a fra Zdravko je na to odgovorio da ne vjeruje u mogućnost raspada BiH: „Želim vjerovati da imamo dovoljno pameti i mudrosti, da dovoljno volimo ovu zemlju i da ćemo u njoj sačuvati mir.“

U razgovoru na Badnjak 2023. (str. 138-143) novinar je podsjetio fra Zdravka na granate u Gazi kao zemlji Isusova rođenja. Provincijal je uzvratio kako i u takvim prilikama ostaje poruka Božića da dobro pobjeđuje zlo: „Novorođeni Isus je najbliži onima koji pate, onima koji su na rubu, onima koji su napušteni, onima koji su slabi i nemoćni.“ U našim prilikama važno je činiti prvi potez dobra, ne čekati da to drugi učini. Oni koji su mirotvorci i dobročinitelji, najviše slave Boga.

2. Fra Ivo Marković, autorov nadahnitelj i glavni sugovornik

U jedanaest poglavlja svoje knjige autor daje riječ postupcima i izjavama fra Ive Markovića. Franjevačka teologija u Sarajevu izložila

je 9. ožujka 2021. na svojoj internet-skoj adresi članak „Fra Ivo Marković - vir praemiorum“ (5 stranica, uvid 9. lipnja 2025.). Odrastao je u mjestu Šušanj župa Brajkovići, oko 15 km sjeveroistočno od Travnika. Prijavio se za kandidata bosanskih franjevaca te je god. 1964. pošao u franjevačku gimnaziju u Visokom. Na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu završio je studij, zaređen je god. 1976. God. 1984. magistrirao je na KBF-u u Zagrebu i od tada predaje predmete iz skupine pastoralnih disciplina. U vrijeme rata između Bošnjaka i Hrvata u srednjoj Bosni god. 1993. ubijen mu otac, 9 rođaka, 32 susjeda, 82 župljana rodne župe Brajkovići. To ga nije skršilo da ostane svjedok pomirenja. God. 1996. osnovao je međureligijski mješoviti zbor „Pontanima“ s kojim je održao brojne koncerte u zemlji i svijetu. God 1997. osnovao je međureligijsku službu „Oči u oči“. Dobitnik je nagrade Šestog travnja grada Sarajeva.

Autor je u razgovoru s fra Ivom 18. travnja 2009. dao da kratko predstavi svoju provinciju (str. 19-21). Sugovornik je tada istaknuo da franjevački *pokret* predstavlja duhovnost koja se lako lijepi za svakog čovjeka, a za svoju subraću rekao: „Bosna je naša sredina. Mi smo uz nju bitno vezani. Mi smo istinski bosanski Hrvati. Zato je naš fra Jozo Markušić u Jajcu mogao reći: 'Čuvaj Bosnu kao oči svoje!' To je naš lajtmotiv od dolaska na ove prostora.“

re.“ U razgovoru 31. siječnja 2017. (str. 46-48) fra Ivo se žali na spiralu podjela i sukoba koja može dovesti do samoga rata. On predlaže neka religije postanu moralni korektiv, ali se ljuti što „religijski vođe šute“. Potrebne su nam trajne vrijednosti, kao suosjećanje, solidarnost, kreativnost, ljubav, djelovanje. U razgovoru nakon što je Apelacijsko vijeće Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju u studenom 2017. donijelo presudu u slučaju Jadranka Prlića i drugih čelnika Herceg Bosne fra Ivo je negativno prokomentirao Izjavu BK BiH (str. 53-56). Žali što biskupi nisu izričitije istaknuli kako mnogi Hrvati ne doživljavaju BiH svojom domovinom. Ta bi presuda trebala postati poticaj na priznavanje krivnje i na kajanje.

Razgovoru s fra Ivom pred opće izbore 2018. autor je dao naslov: „Nacionalne stranke potiskuju i samog Boga“ (str. 64-67). Sugovornik izražava žaljenje što su se religije politikantski institucionalizirale pa tvrdi: „Što je institucija snažnija, vjera je slabija!“ Žali što nacionalne stranke svode vjeru i religiju na nacionalni identitet, a time uništavaju vjeru kao jezgru ljudske egzistencije. Od karizmatika i redovnih vjerskih službenika očekuje impulse za živu vjeru. Okolnost da je službeni predstavnik Hrvata Dragan Čović s pratnjom sudjelovao na proslavi neustavnog dana državnosti 9. siječnja Republike Srpske 2019. bila je povod za nov razgovor s fra Ivom

(str. 73-74). On najprije žali što Čović šuti o izgonu Hrvata s područja Republike Srpske i rušenju katoličkih sakralnih građevina, zatim proglašava novim vrijeđanjem stradalih žrtava sudjelovanje u takvoj proslavi. U tom kontekstu kaže da je „Čović sramota hrvatskog naroda“. U ožujku 2019. međunarodni sud preinačio je kaznu Radovanu Karadžiću od 40 godina zatvora u doživotnu robiju. To je bio novi povod za razgovor autora s fra Ivom (str. 75-78). Sugovornik je istaknuo da bi ta presuda mogla doprinijeti pomirenju ako bi nastupilo osvješćenje, priznanje krivnje, pokajanja i djela otkupljenja. To mu je inspiracija da potakne vjerske službenike i poglavare neka vlastite vjernike odgajaju za pokajanje pred Bogom i tako postanu dio rješenja, a ne problema.

Pandemija koronavirusa bila je povod za razgovor s fra Ivom 5. svibnja 2020. (str. 88-98). Pandemija je, ističe sugovornik, mogla postati poticaj na organiziranu zaštitu, a afera s nabavkom respiratora otkrila je svemoć etničkih stranaka koje uništavaju državu. „Stranke su zarazile sve ljude mržnjom, stavile su ljude u okruženje straha, izludjele su narod u kojem nema osoba s imenom, nego samo kolektivni torovi dehumaniziranih bolesnika.“ Bogomolje su po naredbi građanskih vlasti bile zatvorene i to su provodili vjerski službenici. Pandemija je bila povod za poziv ruskim vojnicima neka de-

zinficiraju bolnice u Banjoj Luci i Mostaru, što je bio „pokušaj dubljeg instaliranja ruskog utjecaja u BiH“. Novinar je upitao sugovornika, nije li tragično da je Čović podržao zahtjev o dolasku Rusa u Mostar. Fra Ivo je odgovorio da su Čović, Dodik i Izetbegović „sitni šičar-poltroni koji se održavaju na vlasti izluđivanjem svoga biračkog tijela“ te da bi se Europska unija trebala snažnije uključiti u pomaganje opoziciji u BiH i Srbiji.

U razgovoru 19. rujna 2018. novinar je molio sugovornika da poveže duhovnost sufija u Bosni (= muslimanski mističari) i franjevaca „u smislu razvijanja duha tolerancije i zajedništva na zemlji bosanskoj“ (str.189-195). Fra Ivo je odgovorio da su sufije i bektasije ostavili dubok duhovni trag te da su živjeli u skladu sa socijalnim, ekonomskim, političkim i kulturološkim okolnostima. Za razliku od pravoslavaca koji naglašavaju božansku dimenziju Isusa Krista, sv. Franjo je otkrio ljudski dimenziju Isusa i time svoje duhovne sinove otvorio za suosjećajnost s ljudima patnicima. Franjevci su dolaskom u Bosnu donijeli novu europsku duhovnost s odnosima prema prirodi, životu i ljudima. Kad su se susreli Franjo Asiški i sultan, „oboju se oduševljavaju vjerom onoga drugoga. Oni se susreću na temeljnoj razini vjere, odnosa prema Bogu“. Vjera je iskustvo susreta s Bogom i ne bi se smjela svesti na nacionalni identitet. Tko

to čini, proizvodi pomračenje uma, strah, ugroženost; svodi čovjeka na instinkte. Za naše prilike nije prikladan naziv „tolerancija“ u smislu podnošenja drugih, „mi smo oduvijek živjeli jedni s dugima“.

U jednom poglavlju autor donosi dio izlaganja fra Ivina na predstavljanju knjige Akif Agić-Faruk Vele, *Svjedoci zla* koja govori o osudi grupe „Prlici i drugi“ (str. 202-203). Fra Ivo je, između ostaloga, istaknuo: „Nikada mi nećemo obratiti jedni druge, ali se možemo zbližiti. To mislim da je najširi kontekst ove knjige.“

Autor je uvrstio recenziju fra Ive Markovića o ovoj knjizi (str. 235-255). Fra Ivo je smatrao potrebnim istaknuti kontekst franjevačkog služenja u Bosni za vrijeme komunističkog režima i za vrijeme rata 1991.-1995. Za vrijeme komunističkog režima franjevci su stupali u tzv. Svećeničko udruženje pod vodstvom provincijala fra Joze Markušića. Na kapitulu 4. svibnja 1991. službeni delegati donijeli su Izjavu kojom sve svoje članove podsjećaju da su oni u Bosni suputnici drugih naroda i vjera, osobito pravoslavlja i islama. „Ovo nas je višestoljetno suputništvo zbližilo, te se svi jednako osjećamo svojim na svome.“ Franjevačka uprava podržala je prijedlog biskupa prigodom referenduma 1. 3. 1992. o ostanku BiH u krnjoj Jugoslaviji ili izdvajanju u novu državu: izađimo na referendum i dajmo glas za samostalnu BiH. Fra Ivo je u

ovom svojem tekstu naveo precizne podatke o mučnom nastajanju daytonske BiH te stavu franjevaca prema nepravednom miru i raskli-manjoj državnosti.

3. Pobudne zgode o međusobnom pomaganju muslimana i katolika

Autor je objavio razgovor s fra Jankom Ljubosom koji je 31. ožujka 2019. bio kustos muzeja u Franjevačkom samostanu u Fojnici (str. 57-63). Navodi kako je fra Janko objavio god. 2014. svoj dnevnik pod naslovom *U kandžama zla – fratrov ratni dnevnik u Bugojnu devedeset i neke*. Pred rat Hrvata i Bošnjaka u srednjoj Bosni fra Janko je molio da ne srljaju u krvavi sukob, ali mu muslimani nisu vjerovali, a Hrvati ga nagovarali neka nekako drugačije misli. Fra Janko u razgovoru ističe da taj rat nikome nije trebao niti je što dobro donio. Na upit novinara što je državi BiH danas važno, franjevac je odgovorio da bi ljudima trebalo stvoriti radna mjesta, dobro ih nagraditi za njihov rad. Ljudi bi se posvetili radu, odgoju svoje djece, ne bi mislili o drugim stvarima.

U srpnju 1995. tuzlanski franjevac fra Petar Matanović uputio je preko radija Tuzle dobrodošlicu protjeranim Srebreničanima (str. 156-160). Kada su u listopadu 1993. vojnici HVO-a u Konjicu uhitili tuzlanskog muftiju Huseina Kavazo-

vića, fra Petar se javno založio da ga puste na slobodu (str. 210-216).

Upravitelj svetišta u Olovu fra Ilija Božić organizirao je koncem 2017. božićni prijem na koji su se odazvali građanski i vjerski čelnici muslimana. Autor ističe da su tom zgodom otišle u svijet lijepe slike (str. 164-166). Autor ponovno prikazuje fra Iliju u poglavlju o prenoćivanju katoličkih hodočasnika u Olovu kod muslimanskih obitelji i pomaganju muslimanskih čelnika u obnovi svetišta u Olovu (str. 178-188).

Vrlo dirljiva je zgoda o Amiru Drežnjaku, imamu u mjestu Lizopercu kod Prozora, koji svojim autom vozi na misu starije katolike (str. 167-177). Također zgoda o fra Mirku Majdandžiću i sufiji Salemu Šehoviću koji je omogućio da fra Mirko označi kraj iftara pucnjevima iz tradicionalnog topa (str. 206-208). Tom zgodom Salem je istaknuo: „Ako ne budemo praštali jedni drugima, kako možemo očekivati oprost od Boga!“

Tragično ubojstvo fra Nikice Miličevića i fra Leona Migića na samostanskim vratima u Fojnici 13. studenog 1993. izvršili su pripadnici armije BiH. Tome događaju autor je posvetio jedno poglavlje (str. 219-226) tako što je prepisao izvještaj iz Kronike samostana. Kasniji gvardijan toga samostana fra Nikica Vujića rekao je 2014. kako je fra Nikica Miličević dva mjeseca prije nasilne smrti rekao: „Moja je domovina, domovina moga naroda s kojim sam

nikao, s kojim živim, jedino Bosna!“ Gvardijan Vujića i autor knjige zaključuju da je nevine franjevence mogao smaknuti neprijatelj Bosne, ali da obilježavanje ubojstva nedužnih fratara može postati prigoda za odavanje počasti svima nedužno stradalima na prostorima BiH.

Zaključak - Autor je na str. 17-18 naveo 4 citata iz Kur'ana i 3 iz Biblije kao nadahnuće za međusobno prihvaćanje muslimana i kršćana u ovoj zemlji. Na str. 163 naveo je citat Sure 3,64 kojom Kur'an poziva muslimane, Židove i kršćane na okupljanje oko zajedničke riječi. To znači da je uvjeren kako vjera u Boga može muslimanima i kršćanima pomagati u zalaganju za zajedničko dobro u državi u kojoj smo rođeni i želimo u njoj živjeti. Bosanski franjevci služe Bogu služeći ljudima među kojima djeluju. Divno je što to što to vidi bošnjački publicist i što ističe dobre primjere. Knjigu preporučam pastoralnim djelatnicima i vjeroučiteljima školskog vjeronauka.

Mato Zovkić